

Boekbespreking

F. Boer

Sibling relationships in middle childhood: An empirical study.

Academisch proefschrift. Leiden: DSWO Press. 216 p. f 49,85

In zijn proefschrift beschrijft Boer de aard van de relatie tussen 'siblings'. De term *sibling* wordt gedefinieerd als 'één van twee of meer kinderen die één of beide ouders gemeenschappelijk hebben' (Vuyks voorstel om deze Engelse term te vervangen door het Nederlandse neologisme 'brusje', een samentrekking van broertje en zusje, heeft nooit echt ingang gevonden).

Naar de aard en betekenis van de siblingrelatie is relatief weinig empirisch onderzoek verricht. Terecht wijst de auteur erop dat deze relatie vaak de langstdurende gezinsrelatie is in het leven van een individu.

Het boek begint met een korte *Inleiding*, waarin aan de hand van de literatuur nader wordt ingegaan op aspecten als de diversiteit van de siblingrelatie, veranderingen in de relatie tijdens de levensloop van het individu, verschillen in onderlinge waardering en sympathie tussen siblings en onderlinge verschillen in *perceptie* van de relatie.

Hoofdstuk 2 schetst het theoretische kader voor het later beschreven empirische onderzoek. Dit kader wordt gevormd door de re-

lationele benadering ('relationships approach') van Hinde en Stevenson-Hinde, waarin de nadruk ligt op interacties en relaties in hun sociale context, met daarnaast aandacht voor de consequenties voor individuen en dyaden binnen het grotere verband. Verder wordt aandacht besteed aan invloeden op de siblingrelatie zoals (de ontwikkeling van) ouderlijk gedrag, gezinssamenstelling en het temperament van de kinderen. De siblingrelatie wordt vergeleken met peergrouperelaties en verschillen in perceptie van veranderingen in de onderlinge relatie tussen eerst- en latergeborenen worden besproken. Nadrukkelijk wordt stilgestaan bij een door klinici nogal eens benadrukte betekenis van de siblingrelatie, namelijk die van protectieve factor of 'buffer', mogelijke compensatie voor tekortkomingen in het ouderlijk gedrag (Bank & Kahn).

Vanaf *hoofdstuk 3* worden opzet, uitvoering en resultaten van het empirisch onderzoek beschreven. Doel was om de relatie tussen siblings in de basisschoolleeftijd te onderzoeken, meer in het bijzonder de verbanden tussen deze relatie, individuele kindkenmerken en ouderlijke opvoedingsstijl. Bij het eerste onderzoek (Onderzoek 1) waren tweehonderd volledige gezinnen betrokken (twee ouders, twee kinderen). Het in alle gezinnen aanwezige zogenaamde '*target child*' was tussen acht en tien jaar oud. Het andere kind, de sibling, was maximaal dertig maanden ouder of jonger. De verzamelde data betreffen voor een groot deel

'self-report' gegevens: over de siblingrelatie (door de kinderen ingevulde vragenlijsten), over de waargenomen opvoedingsstijl (idem) en over de ouderlijke opvoedingsoriëntatie (afzonderlijke vragenlijsten voor vader en moeder). Daarnaast vulde de moeder (nu als 'participerende observator') een vragenlijst in over de gedragsstijl (het 'temperament') van het kind. Ten behoeve van het onderzoek werden daarnaast twee vragenlijsten ontworpen, de Leiden Sibling Relationship Questionnaire (LSRQ) en de Leiden Parental Care Questionnaire (LPCQ); van de laatste werd ook een verkorte moederversie ontwikkeld. Verder werden de van oudsher bekende PARI (Parental Attitude Research Instrument) en de Middle Childhood Temperament Questionnaire (MCTQ) bewerkt voor gebruik in Nederland. Ook de voor de diverse instrumenten relevante psychometrische gegevens (schaalconstructie, betrouwbaarheid) zijn in dit hoofdstuk terug te vinden.

Hoofdstuk 4 bevat de resultaten uit Onderzoek 1. Over het algemeen komt de siblingrelatie daaruit als positief naar voren. Kinderen en moeders rapporteren veel pro sociaal gedrag en partijdigheid van de ouders lijkt zelden voor te komen. De kinderen oordelen opmerkelijk gunstig over het opvoedingsgedrag van beide ouders. Eerstgeborenen (het gaat hier om het 'target child') zeggen meer pro sociaal gedrag te ervaren van hun jongere siblings dan later geboren van hun oudere siblings. Siblings met broers ervaren meer competitie dan siblings met zusters, onafhankelijk van hun eigen sekse. Tevens bleek de perceptie van opvoedingsgedrag substantieel te correleren met de perceptie van de siblingrelatie. Dat dit niet altijd positief hoeft te zijn blijkt bijvoorbeeld uit het feit dat een hogere mate van (waargenomen) ouderlijke vijandigheid en/of onthechting ('detachment') samengaat met een hogere mate van (waargenomen) onderlinge ruzies tussen de siblings.

De *hoofdstukken 5 en 6* gaan over opzet en resultaten van Onderzoek 2. In dit onderzoek, uitgevoerd bij vijftig van de oorspronkelijke tweehonderd gezinnen, werden de ouders geïnterviewd over de relatie tussen hun kinderen en over de eigen opvoedingsstijl. Het door de kinderen uit deze vijftig gezinnen in

een laboratoriumsituatie vertoonde gedrag werd op video geregistreerd en daarnaast werden gegevens verzameld met behulp van inhoudsanalyse van het gedrag van de siblings bij de gezamenlijke uitvoering van een spelopdracht. In het kader van een zogenaamd 'multi-method approach' werden in Onderzoek 2 naast self-report gegevens dus ook 'objectieve' gegevens bij de analyse betrokken. Tevens werd in dit onderzoek rekening gehouden met het *dyadische aspect* van de siblingrelatie. Hiertoe werd een dyadische score ontwikkeld, gebaseerd op gegevens afkomstig uit het interview met de ouders en de observatie in de laboratoriumsituatie. Twee soorten dyaden werden onderscheiden: een oudere dyade, bestaande uit een ongeveer negenjarig 'target child' en zijn/haar oudere sibling en een jongere dyade, bestaande uit het target child en een jongere sibling. Bij de oudere dyaden (kinderen tussen 8,06 - 12 jaar) werd een bevredigende mate van overeenstemming gevonden tussen de self-report data van de kinderen over hun onderlinge relatie en oordelen hierover door ouders en buitenstaanders. Bij de jongere dyaden bleek de relatie tussen self-reports en interview/observatiegegevens een stuk lager.

Het proefschrift wordt afgesloten met *hoofdstuk 7*, waarin de resultaten van beide onderzoekingen worden samengevat en bediscussieerd. Daarnaast komen in dit hoofdstuk beperkingen in draagwijdte en generaliseerbaarheid van de resultaten aan de orde. Van belang daarbij is zeker dat 42% van de benaderde gezinnen niet bereid bleek aan het onderzoek mee te werken: een forse bedreiging van de externe validiteit van de resultaten! In dit kader wijst de auteur onder andere op het feit dat in de onderzoeksgroep gezinnen waarin sprake was van duidelijke ouderlijke verwaarlozing niet voorkwamen. Een methodologische beperking ligt tevens in het gebruik van een cross-sectionele opzet, waardoor de ontwikkelingsgeschiedenis van de relaties, zowel die tussen ouders en kinderen, als die tussen de kinderen onderling, niet bij de analyses betrokken kon worden.

Van belang is verder dat de auteur erop wijst dat zich binnen relaties *verschillende typen asymmetrie* kunnen voordoen. Asymmetrie binnen (sibling)relaties wordt, ten onrecht-

te, vaak op één lijn gesteld met complementariteit (de laatste term verwijst naar aspecten als verzorging, dominantie, bewondering, enzovoort). Bij complementariteit is er sprake van gemeenschappelijke intenties van de relatiepartners en ondersteunen ze elkaars rol. Een asymmetrische relatie met conflicterende intenties en doelstellingen, waarin een dergelijke wederzijdse ondersteuning van rollen ontbreekt, moet met een andere term worden aangeduid. Daarom wordt een nieuwe beschrijvende categorie, *consonantie versus dissonantie*, voorgesteld ter identificatie van een niet-complementaire vorm van asymmetrie, die veroorzaakt wordt door het feit dat de in de relatie betrokken personen verschillen met betrekking tot het doel van hun interacties.

De auteur waarschuwt tenslotte tegen de (mogelijk voorbarige) conclusie dat de samenhang tussen ouderlijke betrokkenheid (in termen van kind-gerichtheid) en de sibling-relatie duidelijk positief is. Voor gezinnen met meer extreme vormen van te kort schietende ouderlijke betrokkenheid (die in het gerapporteerde onderzoek ontbraken) zouden immers andere relaties kunnen gelden. De volgende stap moet dan ook zijn om het onderzoek uit te breiden naar dergelijke gezinstypen.

Boers proefschrift heeft behalve een inhoudelijk boeiende ook een uit methodologisch perspectief interessante studie opgeleverd. Zo is het gebruik van een 'multi-method approach', ter nadere bepaling van de verschillende wegen waarlangs interacties binnen relaties kunnen verlopen, en hoe en waar de invloed van dergelijke interacties tot uiting komt, als een methodologisch waardevolle poging te kwalificeren. Aan een vaak ondergevalueerd en/of veronachtzaamd onderzoeksaspect, te weten de *validiteit*, is met de keuze van een multimethod benadering veel aandacht besteed. Steeds werd uit meer dan één perspectief naar de relatie gekeken: dat van de betrokkene zelf via self-reports, dat van de ouder (als 'participerend observator' van de relatie) en dat van een echte buitenstaander, namelijk de 'objectieve' onderzoeker.

De (zorg voor de) *betrouwbaarheid* van de diverse instrumenten steekt daar soms schril bij af. De interne consistentie van nogal wat schalen is matig en soms ronduit zwak. De

drie LPCQ-schalen komen bij de moeders nergens boven de 0,60, terwijl er bij de vaders, naast een paar goede, ook waarden voorkomen die op of onder de 0,50 blijven steken. Vier van de negen MCTQ-schalen blijven (soms ver) onder de 0,70; het gaat hier om schalen met elk ten minste tien items. Ook de interne consistentie van de verkorte (moeder)versie van de LSRQ laat te wensen over. Op de plaats waar ten aanzien van deze soms zwakke betrouwbaarheidsgegevens relativerende opmerkingen hadden mogen worden verwacht, paragraaf 7.2.3., blijven deze typisch genoeg achterwege. Als een proeve van *instrumenteel-nomologisch onderzoek* zou Boers proefschrift daarom zeker van de nodige kritische kanttekeningen moeten worden voorzien.

Het geheel overziend kan worden gesteld dat veel (aanstaande) promovendi en ook andere sociaal-wetenschappelijke onderzoekers veel nuttige informatie uit het boek kunnen halen. Daarbij zij aangetekend dat de auteur, gegeven de gekozen onderzoeksopzet en de gedegen verantwoording daarvan, de in eerste instantie hooggespannen verwachtingen niet altijd weet waar te maken en hier en daar een (soms forse) methodologische steek heeft laten vallen. Maar dat risico loop je als je, zoals Boer, meer wilt dan het uitvoeren van het zoveelste vragenlijstonderzoek, waarvan de wetenschappelijke relevantie veelal bij voorbaat reeds als marginaal kan worden bestempeld.

Dr. L.W.C. Tavecchio, Rijksuniversiteit Leiden, Vakgroep Algemene Pedagogiek, Postbus 9555, 2300 RB Leiden.

Boekbespreking

W. Vandereycken, C.A.L. Hoogduin en P.M.G. Emmelkamp (Red.)
Handboek Psychopathologie deel 1.
Houten/Antwerpen: Bohn Stafleu Van Loghum, 1990.
472 p., f 95,00 (studenteneditie f 69,50)

Het is decennia geleden dat er twee Nederlandse handboeken in omloop waren, respectievelijk het driedelige *Nederlands handboek der psychiatrie* van Prick en Van der